Leer van vissen

Van verse vissenhuid maakt Happy van der Heiden prachtig leer.

TEKST
Astrid Smit

ILLUSTRATIES
Happy van der Heide

Circulair kunstenares Happy van der Heide maakt sinds 2016 kunst en gebruiksartikelen van vissenleer. “Ik wil vooral de kennis van dit oeroude ambacht doorgeven.”

“Kijk”, zegt Happy van der Heide als we op een prachtige zomerse junidag in haar tuin zitten. “Hier heb je een paar voorbeelden van vissenhuiden die ik heb gelooid”. Ze overhandigt een stapeltje complete vissenhuiden in diverse maten en vormen: grote, kleine, brede, smalle, met en zonder schub. De vissoort is nog vrij aardig te herkennen. De lange vissenhuid is van paling, de brede van een schar. Maar ze heeft ook stalen gemaakt van gekleurde vissenhuiden, recht geknipte lapjes zoals je diverse soorten stof krijgt aangeboden voor gordijnen of de bekleding van de bank. Dan herken je de vissoort nauwelijks meer en eigenlijk ook niet het dier. Een leek zou de stalen kunnen aanzien voor slangenleer. “Ze zijn van zalm en snoekbaars”, verklapt Van der Heide. “Van alle soorten vis die ik heb bewerkt, heb ik een sample gemaakt.”

Forel en schol in een aluinbad.

Vervaardigen van palingleer, tijdens een workshop, gegeven tijdens de reizende tentoonstelling Leer van vis.

"Je kunt in principe van iedere vissoort leer maken", zegt de Friese kunstenares. "Kabeljauw, zeebaars, zeewolf. Ik gebruik het liefst vis uit de omgeving van Sneek zodat mijn ecologische footprint zo laag mogelijk is. Bijvoorbeeld de karper uit de Zwette, een watergang achter mijn huis." Ze bekleedt er boekjes mee, maakt er armbanden, portemonnees of tasjes van, maar ook prachtige kunst. En daarmee is ze een van de weinigen in Nederland.

De geur van paling

In 2016 begon ze ermee. Eigenlijk doordat ze bij toeval een artikel erover las. Ze was toen al twee jaar voor zichzelf begonnen en maakte kunst en kleren uit restmaterialen zoals wol van de schaapskudde van haar neef voor wandkleden of kledingstukken. "Na twee jaar experimenteren met wol, wilde ik er wat bij hebben en toen stuitte ik op dat artikel. Het ging over het maken van vissenleer, een oeroud ambacht dat volkeren die langs de oceanen woonden duizenden jaren hebben beoefend om er tassen, laarzen, wanten en parka's van te maken. Van dit artikel werd ik helemaal blij. Ik ben opgegroeid in de natuur. Elke veertien dagen ging ik varen met mijn ouders en broer en trof dan vaak mijn oudoom en zijn partner. De mannen visten, de vrouwen maakten de vis schoon. Toen ik elf was zei mijn oudoom: ''Je bent nu oud genoeg om met de vrouwen mee te doen." Dus vanaf dat moment was ik op paling aan het vissen. Nadat ik dat artikel had gelezen, rook ik trouwens gelijk weer de geur van paling en voelde ik die glibberige vis."

Ze besloot zich te verdiepen in het maken van vissenleer en volgde workshops bij Adrine Pool. Door vervolgens veel te experimenteren heeft ze zich een aantal milieuvriendelijke technieken eigen gemaakt. De circulair kunstenares pakt een bakje met houtsnippers van wilgenschors dat op tafel staat. "In ieder boomschors zitten tannines waarmee je kunt looien. De looizuren binden de eiwitten en voorkomen dat de vissenhuid bederft. Ik gebruik hier de wilg voor omdat die boom langs de Zwette staat en de gemeente die elk jaar snoeit. Maar je kunt ook tannines uit berkenschors gebruiken of kastanjebolsters. De looizuren uit berk geven de huid een lichte kleur en die uit kastanjebolsters juist een diepbruine." De houtsnippers kookt Van der Heide met zout en water. Van de oplossing maakt ze dan aftreksels van verschillende sterktes zodat ze het looiproces kan sturen. Je kunt ook looien met aluin, een natuurlijk sulfaatzout dat mannen vroeger gebruikten om bloedingen te stelpen na het scheren. "Met aluin kun je de vissenhuid heel goed kleuren. Het zout bindt de kleurstoffen en trekt ze de huid binnen", zegt van der Heide. "Dan kun je vissenhuiden looien door ze eenvoudig in te smeren met een olie, bijvoorbeeld die van kokos. Dit is de snelste methode. Looien met tannine of aluin kan dagen duren, zeker als je de huid wilt kleuren, looien met olie duurt maar een paar uur."

Kauwtjes

Het maken van vissenleer kost dus veel tijd en aandacht, gemiddeld zo'n vijf tot acht uur. Want voordat de vissenhuiden kunnen worden gelooid, moeten ze van al het visvlees en schubben zijn ontdaan en worden gewassen. Nadat ze zijn gelooid, moeten ze soepel worden gemaakt door ze te stretchen, schrapen, rollen en boenen. "Sommige vissenhuiden laat ik naturel", zegt de kunstenares, wijzend op het stapeltje waarin je

Divers vissenleer: kabeljauw, zalm, karper, snoekbaars, zeewolf.

de vissoort nog herkent. “Of ik beschilder ze heel licht met goudverf zoals ik met drie vissenhuiden van schol heb gedaan.” Ze wil die tonen, maar waar zijn ze. “Ik had ze op dit stapeltje gelegd. De kauwtjes hebben ze toch niet meegenomen? Die vogels zaten hier vanmiddag wel vanaf het dak naar de vissenhuiden te loeren.”
Nadat ze tevergeefs heeft gezocht, pakt ze de draad van haar verhaal weer op. “Je moet echt de tijd nemen voor het maken van vissenleer. Ik verwacht niet dat veel mensen dat gaan doen. Maar ik wil vooral de kennis van dit oeroude ambacht doorgeven en ervoor zorgen dat we anders gaan kijken naar dit ‘visafval’. Daarom geef ik er les over op scholen en organiseer ik voor volwassenen workshops en masterclasses ‘leer van vis’. In Nederland verwerken we dertig miljoen kilo zalm per jaar, waarvan we twee derde consumeren. De huiden van de vis gooien we weg, terwijl het prachtig materiaal is voor kleding of andere spullen.”

SeaTRAsh Fashion.

Zelf doen

Voor diegene die het toch eens zelf wil proberen: vraag aan de visboer of je een stuk vissenhuid kunt meekrijgen, zegt Van der Heide. “Zelf creëren leidt niet alleen tot zuiniger gebruik van materialen maar kan ook helend werken, zeker voor de overspannen mens. Je wordt gedwongen in het hier en nu bezig te zijn. Dan ben je even vrij van je zorgen.” Ze is daar zelf het levende voorbeeld van, zegt ze. “Ik ben nooit helemaal hersteld van een tweede burn-out. Ik heb dertig jaar in de zorg gewerkt, eerst als verpleegkundige, daarna als doktersassistente en toen als managementassistent bij een bedrijfsbureau in een ziekenhuis. Maar alle reorganisaties en prikkels zijn me te veel geworden.” Ze nam ontslag en ging voor drie maanden naar Australië. “Daar in de oerbossen wist ik waar ik thuishoorde: in de natuur. Het kunstenaarschap geeft mij de rust en ruimte die ik soms nodig heb.”

Met de billen bloot

We lopen naar binnen, naar de huiskamer die de kunstenares heeft omgetoverd in een atelier en permante expositieruimte. In het midden staan twee grote werktafels waar ze haar kunstwerken maakt en workshops geeft, aan een rek hangen kleren die ze met plantenprints heeft bedrukt, naast de keuken staat een tafel met vis- en andere reststoffenkunst - en aan de muren hangen de wandkleden gemaakt van wol en de creaties van vissenhuiden. Van der Heide wijst op een zwart paneeltje met de complete gelooide huid van een schar. Omdat de huid niet is platgemaakt, lijkt de vis van het paneel te dansen. “Dit is de eerste huid die ik heb gelooid. Daarin had ik zoveel werk gestopt dat ik er niet in kon knippen voor verdere bewerking. Daarom heb ik de huid in zijn geheel op het paneel bevestigd. Als het zonlicht erop schijnt, komt er nog meer diepte in.”

Daarnaast staat een etalagepop met een kleurrijke extravagante jurk. Die is gemaakt van zalm- en zeewolfleer en van plastic afval dat ze op de stranden van Schoorl en een aantal Waddeneilanden vond. Ze exposeerde dit kunstwerk - ‘Sea TRAsh Fashion’ genaamd - in het bezoekerscentrum van Schiermonnikoog. Daar droeg de pop ook nog een hoofdtooi van plastic resten en een oorbel van zeewier. De jurk ziet er vrolijk uit maar als je goed kijkt is de boodschap van dit kunstwerk minder positief. Zo bevindt zich op het borststuk een plastic poppetje zonder hoofd. “Veel vrouwen geven borstvoeding en denken dat ze goed bezig zijn. Dat zijn ze ook maar de natuur is bedorvener dan vroeger. Ook al eten we nog zo gezond, ons lichaam is toch vervuild, onder andere met plasticdeeltjes’, verklaart de kunstenares. De aanleiding voor die insteek is dat ze bij het looien steeds vaker vissenhuiden met een tumor tegenkwam.

Kom van scharrenhuid.

Autostoelen van vissenleer

Wereldwijd zijn er twee bedrijven die vissenleer maken. Het Duitse bedrijf Nanai, genoemd naar een volk in Oost-Siberië, maakt vissenleer van gekweekte zalm en fabriceert er schoenen, riemen en bekleding van meubels van. Het heeft BMW zelfs zover gekregen er autostoelen ermee te bekleden. Atlantic Leather, een IJslands bedrijf, maakt vissenleer van vier gekweekte en gevangen vissoorten: zalm, baars, kabeljauw en zeewolf.

Portemonnees, armbanden en een boekje van zalm- en kabeljauwleer.

"Dat baart mij zorgen. We eten blijkbaar ziek voedsel." Maar Van der Heide maakt ook grappen met haar kunst. De achterkant van de jurk is bewust open bij het zitvlak. 'Om de natuur te redden, moet de mens met de billen bloot.'

Steviger dan koeienleer

Op de tafel naast de keuken staan kleinere kunstwerken. Zoals een zwierig vaasje gemaakt van een schar. "Toen ik leer van de huid had gemaakt, heb ik het op een kom gevormd en laten drogen." Ze pakt het vaasje op en laat de binnenkant zien. "Hier zie je hoe een vissenhuid is opgebouwd. De vezels lopen schuin over elkaar en vormen een stevig netwerk. Daardoor is vissenleer steviger dan koeienleer van dezelfde dikte."

Ernaast is een gelooide palinghuid gedrapeerd over een boomstronk. In het midden zit een nylondraad – gevonden op het strand – waarin ze een knoop heeft gelegd. "Dit kunstwerk heb ik gemaakt voor een expositie over paling voor de VVV in Heeg. Ik werkte toen samen met Freek Visserman, een beroepsvisser uit het Friese dorp. Toen ik met het looien van palinghuid bezig was, ging de huid rondom de vin openstaan. "Precies een vulva", dacht ik. Die heb ik met dat nylondraadje weer dichtgemaakt, mijn statement tegen de besnijdenis van jonge meisjes."

Aan het einde van het interview lopen we opnieuw de tuin in. Daar zoekt circulair kunstenares nog een keer naar de gouden scholletjes maar vindt geen spoor. Een dag later stuurt ze een foto op met een flard gouden vissenhuid op haar hand. Waarschijnlijk waren het toch de boeven op het dak. "Nou ja, jammer van al het werk, maar dat hoort ook bij de natuur", zegt ze.

Meer informatie over het werk van Happy van der Heide is te vinden op **www.hip-happy.nl**